

kronika

JERZY BIELEC¹

TURYSTYKA WIEJSKA – SPOŁECZNY WYMIAR W EKONOMICZNYM KONTEKŚCIE

W dniach 13–15 września 2011 roku w Mielnie-Unieściu odbyło się XIV Ogólnopolskie Sympozjum Agroturystyczne „Turystyka wiejska – społeczny wymiar w ekonomicznym kontekście” zorganizowane pod patronatem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministra Sportu i Turystyki oraz Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego. Organizatorami byli: Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Zachodniopomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Barzkowicach, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Wyższa Szkoła Organizacji Turystyki i Hotelarstwa w Warszawie, Środkowopomorska Grupa Działania w Koszalinie i Gminna Organizacja Turystyczna w Sianowie.

Ze względu na szeroki zakres poruszanej tematyki i dużą liczbę gości reprezentujących cały przekrój instytucji, organizacji i podmiotów prywatnych zainteresowanych tematyką sympozjum musiało zostać i zostało zorganizowane perfekcyjnie, łącząc wiedzę naukową z praktyką przekazywaną w formie warsztatów i wyjazdów studyjnych.

Ramowy program obejmował – w pierwszym dniu: wystąpienia organizatorów, wystąpienia resortowe i referaty programowe, a następnie sesje warsztatowe podzielone ze względu na liczbę uczestników na trzy równoległe prowadzone grupy. Po kolacji organizatorzy zaproponowali dodatkowe warsztaty kreatywne.

Dzień drugi rozpoczął się o godzinie 7 rano, a zakończył o godzinie 22 wieczorem – całość czasu wypełnił wyjazd studyjny, w którego ramach, w trzech grupach autokarowych, uczestnicy odwiedzali podkoszalińskie miejscowości, w których zrealizowano projekty przy wsparciu funduszy unijnych. Dzień wieńczyła kolacja regionalna w „Oborze”.

¹ Autor jest pracownikiem naukowym Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie (e-mail: jerzy.bielec@zut.edu.pl).

Trzeci dzień był ostatnim dniem sympozjum i poświęcono go podsumowaniu wyjazdów studyjnych oraz, co nie było w pierwotnym planie, ale co okazało się niezbędne w wyniku poczynionych spostrzeżeń, dyskusji na temat turystyki wiejskiej w nowej perspektywie programowej na lata 2014–2020.

Prezentacja poglądów uczestników, treści wygłoszonych wystąpień, niekiedy gorących polemik nie jest prostym zadaniem, choćby z tego względu, że autor, jako uczestnik, nie był w stanie wziąć udziału w każdej z zaproponowanych przez organizatorów sesji, które odbywały się równolegle. Wnioski z dyskusji prowadzonych w trakcie XIV Ogólnopolskiego Sympozjum Agroturystycznego wydają się jednak na tyle ważne, że warto zaprezentowania i stanowią istotne uzupełnienie wydanej przez ZUT w Szczecinie i CDR w Brwinowie publikacji naukowej².

POWITANIE I WYSTĄPIENIA RESORTOWE

Uczestników przywitani m.in.: dyrektor Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie O/Kraków Pan Jarosław Bomba, w imieniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi Pani z-ca dyrektora Elżbieta Karnafel-Wyka, w imieniu Ministra Sportu i Turystyki zastępca dyrektora Pani Elżbieta Wyrwicz, dyrektor Zachodniopomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Barzkowicach Pani dr inż. Irena Agata Łucka, Prezes Zarządu Środkowopomorskiej Grupy Działania w Koszalinie Pani Barbara Bawiec-Kusz oraz Wójt Gminy Mielno Pani Olga Roszak-Peżała. Przywitani się z uczestnikami również goście z Niemiec, reprezentujący m.in. związek rolników, kobiet wiejskich, organizacje turystyczne i administrację z powiatu Havelland i Prignitz (Brandenburgia).

W ramach krótkich wystąpień przedstawiciele resortów podkreślali wagę, jaką w ministerstwach przywiązuje się do kwestii rozwoju agroturystyki oraz przekazali informacje o dotąd wykorzystanych lub planowanych jeszcze do wykorzystania środkach unijnych w różnych programach. Wójt Gminy Mielno dziękowała za odwiedziny i przekazała informacje o 17 podmiotach działających w zakresie agroturystyki na terenie jej gminy. Prezes Środkowopomorskiej Grupy Działania pochwaliła się faktem zrzeszania 28 podmiotów, w tym 12 gmin, oraz zarządzaniem funduszami rzędu 12 mln na realizację programów unijnych. Pani Prezes zachęcała do wzięcia udziału w aktualnie organizowanym konkursie. Goście z Niemiec zwrócili uwagę, że w ich regionie agroturystyka jest znaczącą branżą gospodarki, ale z dużym zainteresowaniem śledzą wszelkie nowości, jakie pojawiają się w tej dziedzinie w Polsce.

REFERATY PROGRAMOWE

Dr Waclaw Idziak (Koszalińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne) w referacie wprowadzającym *Turystyka społeczna – inspiracje dla turystyki wiej-*

² *Turystyka wiejska – społeczny wymiar w ekonomicznym kontekście*, 2011. „Folia Universitatis Technologiae Stetinensis 288. Oeconomica 64”.

skiej zaprezentował takie podstawowe pojęcia, jak: turystyka społeczna, turystyka socjalna, turystyka społecznie odpowiedzialna i turystyka uspołecniająca (socjalizująca), umieszczając je w kontekście turystyki wiejskiej i teorii wymiany. Podawane przez referenta przykłady przedstawiały bogactwo możliwych rozwiązań w tym zakresie i wzmacniały wnioski z referatu, wskazujące, że wieś, nawet jeśli leży na uboczu i ma słabą infrastrukturę, jest w stanie znaleźć taką niszę i zaoferować taki produkt, w szczególności oparty na emocjach, nowych wrażeniach i przeżyciach, umożliwiając samorozwój, na który znajdują się klienci.

Dr Andrzej Stasiak (WSTiH w Łodzi) przedstawił referat *Wieś jako obszar turystyki społecznej*, który rozpoczął od wskazania niekorzystnych procesów demograficznych, społecznych i gospodarczych w Unii Europejskiej, leżących u podstaw rozwoju ekonomii społecznej. Wymieniając grupy beneficjentów, podkreślał, że pomimo powszechnego przekonania o prawie do wypoczynku wiele z nich jest dyskryminowanych, a bariery w dostępie do wypoczynku mają najróżniejszy charakter. Proponowane rozwiązania, jak turystyka społecznie zaangażowana (np. realizowana „po kosztach”) czy turystyka quazi-społeczna (np. wyjazdy szkoleniowe pracowników firm, wczasy „pod gruszą”), stanowią uzupełnienie komercyjnej oferty i mogą być realizowane przez przedsiębiorstwa społeczne. Korzyścią takiego rozwiązania, poza poszerzeniem wiedzy i odpoczynkiem, byłoby, w przypadku turystyki traktowanej jako pomoc socjalna, wzbogacenie doświadczeń, a także rozwój branży, zamiast prostego przekazywania świadczeń pieniężnych (*vide*: wyjazdy wakacyjne dzieci z terenów objętych powodzią).

Dr hab. Magdalena Kachniewska, prof. SGH, w referacie *Funkcja turystyczna jako determinanta jakości życia na wsi* przedstawiła wyniki badań nad jakością życia we wsiach, w których agroturystyka rozwija się minimum od 15 lat. Tylko połowa respondentów była związana bezpośrednio z branżą, dzięki temu uzyskano zróżnicowany obraz oceny zmian zachodzących na wsi w wyniku pojawienia się turystów.

Dr hab. Zbigniew Galor, prof. WSNHiD, referat *Po co turystyce polityka społeczna* rozpoczął od wskazania, że turystyka czy wypoczynek jako taki nie są traktowane jako polityka szczegółowa polityki społecznej, a współcześnie trudno mówić o pojęciu dobrobytu z pominięciem możliwości wypoczynku. Zwrócił również uwagę na rozwarstwienie społeczne w konsumpcji oferty wypoczynkowej, gdzie z jednej strony pojawia się turystyka zagraniczna w postaci luksusowych wycieczek lotniczych, a z drugiej – uwarunkowania finansowe, kulturowe, zawodowe powodują, że istnieją znaczne, szczególnie na wsi, grupy wykluczone z dostępu do odpoczynku wakacyjnego.

Dr Janusz Majewski polemizował z wystąpieniami dwóch wcześniejszych prelegentów w referacie *Społeczne aspekty wiejskiego produktu turystycznego*, podkreślając, że produkty turystyczne (w tym usługi) tworzone są przede wszystkim w celu konkurencji. W jego przekonaniu mieszanie polityki społecznej czy jej elementów socjalnych do produktów rynkowych może powodować zakłócenia na wolnym rynku.

SESJE WARSZTATOWE

W ramach sesji warsztatowej zatytułowanej *Spoleczny wymiar turystyki wiejskiej* zaproponowano uczestnikom pracę w trzech grupach. Pierwszą prowadził dr Waclaw Idziak, a jej tematem było *Projektowanie przedsięwzięć turystyki wiejskiej*, drugą natomiast – Maria Idziak z tematem *Spoleczne zarządzanie wiejskim produktem turystycznym*. W grupach tych poruszono dwa zagadnienia, które poddano analizie w ramach ćwiczeń warsztatowych: sposoby zaangażowania i budowy relacji z lokalną władzą samorządową oraz współpracą szkół, w tym wyższych, ze społecznością lokalną nastawiona na przedsiębiorcze podejście do zasobów. Dyskutowano także, jak tworzyć ofertę produktową oraz nad rolę stowarzyszeń w reprezentowaniu produktu na zewnątrz, w tym także o większych możliwościach pozyskiwania środków przez stowarzyszenia. Podkreślono problem niedoskonałości prawa, z jakim borykają się oferujący kwatery.

Trzecią grupę prowadził zespół CDR O/Kraków, a jej tematem była *Wieś jako przestrzeń edukacyjna*. Osoby, które zapisały się do tej grupy, podzielono na 4 zespoły, z których każdy zajmował się osobnym zagadnieniem podporządkowanym celowi zidentyfikowania zasobów wsi, które mogą zostać wykorzystane w edukacji dzieci i młodzieży. Zasobami, od których wychodzono, były typowe dla wsi budynki, jak na przykład obora, podwórko czy ogród. Analizie poddano również zasoby przyrodnicze oraz produkty powstające na wsi. Niekonwencjonalne wykorzystanie potencjału wsi miało wskazać nowe środki dydaktyczne, a w dalszej kolejności wesprzeć program gospodarstw edukacyjnych prowadzony przez MRiRW.

WYJAZDY STUDYJNE

Tematyczne wyjazdy studyjne pod wspólnym tytułem *Spoleczny wymiar turystyki wiejskiej – dobre polskie przykłady* obejmowały 3 trasy, na których każda z grup zapoznawała się z agroturystycznym gospodarstwem edukacyjnym, warsztatami animacji społecznej w wiosce tematycznej i skansenem. Poszczególne miejsca zwiedzania były oddalone od siebie o kilka kilometrów, więc grupy miały się, odwiedzając je. Gospodarstwo edukacyjne reprezentował prywatny ogród botaniczny o powierzchni 3 ha, zawierający ponad 80 gatunków roślin chronionych³. Właścicielka podjęła gości obiadem, opowiedziała o niekonwencjonalnych sposobach, jakie wykorzystuje, żeby przekazać dzieciom i młodzieży wiedzę z zakresu botaniki, oraz pokazała część swojego ogrodu.

Wioski tematyczne reprezentowały wsie: Paproty (Wioska Labiryntów i Źródeł), Sierakowo (Wioska Hobbitów) oraz Podgórci (Kraina Bajek i Rowców)⁴, które obejmowały przekrój różnorodnych typów wsi podkaszalińskich, połączonych wspólnym mianownikiem – zanim stały się wsiami tematyczny-

³ Zyber Grażyna. *Ogród botaniczny. Koszalin-Świeszyno-Włoki* (<http://www.zyber.pl/index.php/info>, 16.09.2011).

mi, nie było w nich nic lub prawie nic, a żyjący w nich ludzie nie mieli perspektyw.

W ramach programu odwiedzająca Wioskę Hobbitów grupa została przywitana przez postać w stroju czarodzieja. Następnie zwiedzała teren samej wioski zbudowanej na pięknej łące naprzeciw zamkniętej szkoły wiejskiej. Część uczestników przeglądała stragan i dokonywała zakupów, większość brała udział w prowadzonych przez mieszkańców, przebranych w stroje z trylogii Tolkiena, grach i zabawach. Podzieleni na podgrupy uczestnicy wyruszyli następnie w podróż, na której szlaku musieli borykać się z zagadkami i wykonywać różne zadania nawiązujące do wędrówki, jaką odbyła drużyna hobbitów. Wędrówkę kończyło wykucie pierścienia w kuźni, która w tym celu została na nowo uruchomiona we wsi. Po poczęstunku rozpoczęły się warsztaty animacji społecznej, m.in. z dekupażu, które odbywały się w siedzibie Stowarzyszenia, w budynku byłej szkoły.

Niektóre z grup odwiedzały gospodarstwo agroturystyczne lub wieś Paproty, w której zwiedzający musieli m.in. odnaleźć drogę w labiryncie utworzonym z posadzonej wierzby.

Odwiedziny w skansenie chleba⁵, zbudowanym obok nowoczesnej piekarni, lecz otoczonej sympatycznym ogrodem, dały możliwość zapoznania się z tradycją piekarską. Skansen, prócz ciekawej gawędy na temat chleba, oferuje możliwość wzięcia udziału w całym procesie wypieku, począwszy od mielenia żarnem, poprzez zagniatanie własnych bułek, aż po wypiek w piecu chlebowym. Gotowy produkt można popić zakwasem. Naturalnie skansen oferuje też własne produkty w bieżącej sprzedaży. Usytuowany obok nowoczesnej piekarni stanowi rodzaj dobra komplementarnego, zarówno w zakresie usługi, jak i asortymentu.

Wyjazd studyjny kończyły odwiedziny wsi Podgórkki, która na terenie byłego PGR-u, na bazie majątku przekazanego Starostwu Sławieńskiemu i w części oddanemu w dzierżawę, zorganizowała lokalne centrum społeczno-kulturalne. Stowarzyszenie Rozwoju Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Podgórkach i Wsi Podgórkki „Razem w przyszłość”, wykorzystując dotacje unijne, doprowadziło do wyremontowania i uruchomienia pracowni ceramiki, pola do disc golfa, placu zabaw pod opieką Rumcajsa i Hanki, pracowni rowerowej, a przede wszystkim do przekształcenia obozy w wielofunkcyjną salę, w której odbywają się wesela, zabawy taneczne, pokazy i zawody, a także w której mogą ćwiczyć dzieci i zespoły muzyczne. Kolacja regionalna w „Oborze” w Podgórkach wzbogacona została występami zespołu ludowego z sąsiedniej, zaprzyjaźnionej wsi. Podkreślić należy emocjonalny wydźwięk i ogrom wrażeń oraz doświadczeń zebranych przez uczestników w ramach wyjazdu. Mimo napiętego programu pojawiały się opinie, że atmosfera i nietypowość oferty potrafiła wspaniale odprężyć i zaangażować na tyle, by chciało się wrócić do tych miejsc.

⁴ *Wioski tematyczne* (<http://www.wioskitematyczne.org.pl>, 16.09.2011).

⁵ *Skansen chleba* (<http://www.skansenchleba.dl.pl>, 16.09.2011).

WNIOSKI Z DYSKUSJI PODSUMOWUJĄCEJ

Dyskusja podsumowująca, moderowana przez Rektora WSOTiH dr. Juliana Bystrzanowskiego, podzielona została na dwie łączące się części – najpierw omówiono kwestie, jakie wynikły w trakcie wyjazdów studyjnych, a następnie wyciągnięto wnioski dla turystyki wiejskiej w nowej perspektywie programowej 2014–2020.

W części pierwszej podjęto temat finansowania i rozliczania dochodów z działalności wsi tematycznych realizowanych na bazie stowarzyszeń. Zwracano uwagę na trudności, a często wręcz na konieczność „outsourcingu” usług księgowych ze względu na brak wiedzy członków stowarzyszeń, ale także na fakt, że dotąd przeprowadzone kontrole nie kwestionowały poprawności zarobkowania. Dr Idziak zwrócił uwagę, że status rolnika nie pomaga w uzyskiwaniu dochodu z takiej działalności, ponieważ rolnicy obawiają się utracić korzyści z podlegania ubezpieczeniu w KRUS-ie. Dotychczasowi uczestnicy otrzymują środki w ramach zatrudnienia na umowę zlecenie lub jako odpłatność za działania w ramach celów statutowych Stowarzyszenia. Możliwe jest także zarabianie na sprzedaży pamiątek, ceramiki, wyrobów wikliniarskich itp.

Inną dyskutowaną kwestią była tymczasowość zarówno programów pomocowych, jak i dzierżawy obiektów PGR-owskich. Osoby angażujące się w projekt działają na majątku, który często należy do powiatu lub gminy i z tego powodu nie wiążą swojej przyszłości z projektem, nie prowadząc poważniejszych inwestycji. Padł wniosek o konieczność rozpowszechnienia permanentnego doradztwa, na przykład w formie zatrudnienia stałych animatorów środowisk w poszczególnych regionach, a także takiego skonstruowania kolejnych konkursów unijnych, by zapewnić odnoszącym sukcesy, ale wciąż niesamodzielnym inicjatywom dalsze finansowanie.

Dr Jerzy Bielec zwrócił uwagę na etap rozwoju, na jakim poszczególne projekty obecnie się znalazły. Wyszły już one bowiem z fazy, w której celem była wyłącznie aktywizacja mieszkańców i uświadomienie im, że mogą zacząć przyciągać turystów, a są na etapie, na którym pojawia się konieczność pewnej profesjonalizacji działań i oferty. Kolejnym krokiem powinna być ocena efektu skali, tj. zadbanie o to, aby projekt lub raczej grupę realizowanych projektów zacząć sprzedawać jako jeden produkt turystyczny. Pozwoliłoby to wykorzystać potencjał mieszkańców wsi zaangażowanych w projekt i zatrzymać turystę dłużej, goszcząc go wszechstronnie, przez co zwiększyłyby się zyski.

W części drugiej, dotyczącej turystyki wiejskiej w perspektywie programowej na lata 2014–2020, dr Wacław Idziak podkreślił konieczność wzmocnienia już zapoczątkowanych projektów, wypracowania gotowych do użycia wzorców i ich implementacji w innych regionach. Znalazło to powszechne zrozumienie, a dr hab. Zbigniew Galor wskazał, że istnieją już dobre, miejskie wzorce ekonomii społecznej realizowanej w miejskich Centrach Integracji Społecznej, które w formie gotowych praktyk mogłyby trafić na tereny wiejskie. Zwrócił uwagę, że życie na wsi uległo daleko idącej marginalizacji i promocja urlopów „na wsi” przez miejskie firmy mogłaby, choć w części, zmniejszyć przepaść, jaka obec-

nie istnieje, także poprzez napływ środków finansowych z takich właśnie projektów.

W dyskusji zwrócono uwagę na fakt, że należy skupić się na uproszczeniu procedur, które dotąd często zniechęcały, ale też w większym stopniu brać pod uwagę dotychczasowe kompetencje i osiągnięcia, by rozwijać te projekty, które już funkcjonują i dają szanse na progres, a nie rozpraszać nadmiernie dystrybucję ograniczonych środków finansowych.

Na koniec należy stwierdzić, że niewątpliwym sukcesem organizatorów sympozjum było połączenie wiedzy i doświadczeń wielu środowisk z przeżyciami emocjonalnymi związanymi z odwiedzanymi miejscami, spotykanymi ludźmi i zorganizowanymi warsztatami. Sympozjum – w przeciwieństwie do wielu podobnych spotkań – nastawione było na spotkanie z ludźmi w warunkach, które zazwyczaj opisywane są dość lakonicznie i sucho w publikacjach naukowych. Możliwość poznania i doświadczenia faktycznych miejsc i stojących za nimi ludzi była wartością samą w sobie. I z pewnością nie prędko zniknie z pamięci uczestników spotkania.